

ПЕТАР М. АНЂЕЛКОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА СОЦИОЛОГИЈУ

ТЕШКО ВРЕМЕ И (ИЛИ) СЛАБИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ?

Стара народна мудрост нас учи да нема тешких времена већ да има само слабих људи. Нема сумње да живимо у тешким временима, „временима кушње“ (Дарендорф). Временима за које важи Шекспирова констатација „Наше је доба изашло из зглоба!“. Одговорност интелектуалаца је да говоре истину и разоткривају лажи, упозорава Чомски. Уместо тога, поједини интелектуалци, ако не и већи део, под утицајем неолибералне идеологије подлегао је духу трговинског фундаментализма, комодификације (удобно се сместио у управним одборима и разним организацијама), и академског каријеризма. Најбоље се то може видети по томе што уместо да се баве битним националним питањима, да буду „носиоци синтезе“ (Карл Манхајн), да се спасава брод који тоне, већина интелектуалаца се радије опредељује за партикуларна питања (рибају палубу док брод тоне), било због користољуба, било због жудње за моћи или обичног људског кукавичлука. И међу српским интелектуалцима, као и у свету доминира сцијентистички позитивизам, који је довео до „дисциплинираног хаоса“, доминације аналитичког ума и до појаве „опслужујуће интелигенције“ (Антонић). Да ли смо, ми српски интелектуалци, довољно свесни судбинског тренутка пред којим се налазимо и далекосежних последица које наступају? Намера овог рада је покушај да се објасни улога интелектуалаца у општој пропасти српства. Будућност ове земље и овог народа највише зависи од тога да ли ће и у којој мери превладати нова елита интелектуалаца, коју је Солжењицин звао жртвеном? А жртва зависи од љубави, пре

1 profapetar@gmail.com

Рад је резултат истраживања на пројекту III 47023 *Косово и Мејхоџија између националној и денитијетейи и евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

свега, према отаџбини. Што је већа љубав, већа је и спремност на жртву, учи нас владика Николај.

Кључне речи: српско друштво; свет у коме живимо; опстанак народа; интелектуалци; улога социолога.

УВОД

Добро је зайажено да код интелектуалаца није проблем интелигенција него много више карактер.

Ратко Божовић, *Доминација и опшор* (2001)

Нема сумње да живимо у тешким временима, „временима кушње“ (Дарендорф), временима за које важи Шекспирова констатација „Наше је доба изашло из зглоба!“. Како се у тим и таквим временима понашају интелектуалци, који су, или би барем требало да буду, по природи свог позива, ти који су најодговорнији и најпозванији да дају смернице и путоказе како се снаћи, поднети и превазићи тешка времена? Овај рад се заснива на једној народној мудрости и једној анегдоти. Стара народна мудрост нас учи да „нема тешких времена већ има само слабих људи“. Наши стари су добро схватили да када су људи мудри и храбри нема онда тешких времена. Само слаби људи или људи интереса могу да, за неуспех или кукавичлук, изговор налазе у тешким временима. Када је реч о анегдоти ради се о Наполеону. Наиме, када су питали Наполеона зашто га војници толико воле његов одговор је био следећи: „Пут ка срцу војника кроз желудац води“. Дакле, добро нахрани и поштуј војника и имаћеш и његову љубав и верност. Да ли, данас, можда то можемо применити и на већи део интелектуалаца и рећи да „пут ка разуму и савести интелектуалаца кроз управне одборе и привилегије води“?

Одговорност интелектуалаца је да говори истину и разоткрива лажи, упозорава Чомски. Уместо тога, поједини интелектуалци, ако не и већи део, како у свету тако и у Србији, под утицајем неолибералне идеологије подлегао је духу трговинског фундаментализма, комодификације (удобно се сместио у управним одборима и разним организацијама), и академског каријеризма. Најбоље се то може видети по томе што уместо да се баве битним националним питањима, да буду „носиоци синтезе“ (Карл Манхајн), да се спасава брод који тоне, већина интелектуалаца се радије опредељује за партикуларна питања (рибају палубу док брод тоне), било због користољуба, било због жудње за моћи, или обичног људског кукавичлука. Међу интелектуалцима доминира сцијентистички позитивизам који је довео до „дисциплинираног хаоса“, доминације аналитичког ума и до појаве „опслужујуће интелигенције“ (Антонић).²

ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ ШТА ЈЕСТЕ И ШТА БИ ТРЕБАЛО ДА БУДЕ?

На самом почетку, трагање за одговором на питање – интелектуалац шта јесте и шта би требало да буде?, упућује нас на потребу указивања на разлику између „интелектуалца“ и „интелигенције“. Најпре, термин „интелектуалац“ ушао је у јавну употребу када се током Драјфусове афере (1898), након иступања писца Емила Золе књигом *Ойшужујем*, том протесном писму придружила група од 1.200 писаца, професора и студената. Та иницијатива је етикетирана као „протест интелектуалаца“ и тако је успостављена парадигма о ауторитету интелектуалаца, посебно када су у питању питања од јавног значаја. Потписи који су се појавили испод поменутог текста, како је то приметио Жилијен Бенда, „означили су да је реч о друштвеној групи која нема стварну моћ, али има моралну снагу, односно да је реч о културној и политичкој авангарди, која се у име универзалних и хуманих вредности супротставља наметнутим и етаблираним вредностима“ (Колаковић, 2015, стр. 4).

Постоје бројна теоријска одређења овог појма. Једно од свакако најпознатијих разматрања интелектуалца и његове улоге у друштвеној стварности може се наћи код Манхајма. Карл Манхајм је разрадио становиште о *слободно-лебдећој интелигенцији*, могло би се рећи условно, бескласној групи интелектуалаца, која, пре свега, креира идеологију друштва. Интелектуалци су, према овом становишту, регрутовани из различитих класа, али пролазе сличне образовне путање и способни су за друштвену критику, креативност и посвећеност чињеницама која им омогућује да превазиђу припадност одређеној класи. „Друштвени научници, социолози првенствено, заузимају позиције слободно-лебдеће интелигенције, јер их наука опрема апаратом који им омогућава да виде целину друштва, његове односе, и стога могу да имају комплетнији увид у друштвени живот“ (Манхајм, 1968, стр. 155). Манхајм је посебно истицао улогу интелектуалаца као „носилаца синтезе“. Интелектуалци су образовани слој који се јавља са, развојем друштвене структуре и делатности знања, који су носиоци хуманизма и који су „предестинирани заступници духовних интереса целине“ (Манхајм, 1968, стр. 155). И оно што треба истаћи је да Манхајм посебно говори о по-

2. Функција опслужујуће интелигенције (*service intellectuals*) јесте да доминантна групација може да оствари циљеве с минимумом насиља. Рецимо, неко друштво треба десуверенизовати и дезиндустријализовати, како би се претворило у извор јефтиних сировина и јефтине радне снаге. Опслужујућа интелигенција ће, дакле, настојати да објасни становништву да је приватизација+интеграција у ЕУ најбољи начин да се дотично друштво „модернизује“ и постане истински успешно и демократско. Антонић, 2018, *Опслужујућа интелигенција*: <https://stanjestvari.com/2018/06/26/antonic-opsluzujuca-inteligencija>

треба самоизолације интелектуалаца, који треба да буду критични према својој, као и према било којој другој групи.

У светлу основне идеје овог рада, може се рећи да интелектуалци представљају покретачку снагу формирања погледа на свет који представља израз неке индивидуалне или групне свести и означава идејни однос према стварности. Грамши је увидео повезаност интелектуалаца и исходишта идеолошког конфликта. За то је кључно Грамшијево одређење интелектуалаца као везаних за класу којој припадају. „Интелектуалци су 'пословође' владајуће групе за вршење подређених функција у друштвеној хегемонији и политичкој владавини, односно за обезбеђење 'спонтаног' пристанка великих маса становништва уз смер који је друштвеном животу утиснула основна владајућа група“ (Грамши, 1973, стр. 123). Дакле, интелектуалци, без обзира на то што често себе представљају као независни, нису по природи ствари независни и револуционарни. Довољно, је да погледамо све партије и доктрине и да видимо да све оне имају своје гласноговорнике и мислиоце, који претачу различите партикуларне, страначке и нестраначке интересе у теорије. То управо наглашава Мишел Фуко ставом да је интелектуалац често агент система моћи и да његова идеја и дискурс о одговорности за освешћивање друштва представља, у ствари, део система. „Сањам о интелектуалцу“, запомаже Фуко, „који уништава доказе и општости, оном који, у инерцијама и принудама садашњости, лоцира и обележава слабе тачке, отворе, линије снаге, оном који је непрестано у покрету, који се измешта, који не зна тачно куда се упутио нити шта ће мислити сутра, јер је превише усредсређен на садашњост; који, кадгод се креће, доприноси постављању питања да ли се зна да је револуција вредна муке и које врсте (мислим, каква револуција и каква мука), подразумевајући да на питање могу одговорити само они који су вољни да ризикују властите животе како би је спровели“ (Фуко, 2011, стр. 191).

Врло занимљиво схватање интелектуалаца срећемо код Дарендорфа, који покушава да повеже дистанцу и ангажман, па употребљава Аронов термин „ангажовани посматрач“. Интелектуалци не треба да буду отуђени од свог предмета посматрања, већ је потребно да буду изнутра ангажовани. Дарендорфа посебно занимају врлине које треба да красе интелектуалца у настојањима да буде и остане слободан. Ове врлине упућују на „способност да се па макар и оставши сам не да одвратити с властитог курса; спремност да се живи с протурјечностима и сукобима људског свијета; дисциплина ангажираног проматрача који се не да придобити за туђе сврхе; страствено предавање уму као инструменту спознаје и дијеловања“ (Daherndorf, 2008, стр. 75). Поред храбрости да се бори за истину која треба да краси интелектуалца, Дарендорф истиче и врлину самокритичности која интелектуалцима омогућава да своја становишта унапреде, како би боље одговарали

изазовима друштва. Разлажући своје становиште о значају интелектуалаца у добу искушења, Дарендорф тврди да су „нормална“ времена лоша за интелектуалце, јер им тада остаје само писање и бављење проблемима у другим деловима света. Кризе и промене постављају интелектуалце у фокус, јер се од њих очекује преузимање интелектуалног, али и политичког вођства, или барем указивање на правце пожељних промена. Аутору је посебно блиска Шушњићева дефиниција која каже да је „интелектуалац сваки човек који живи духовним животом, вођен интересом да свет упозна и осмисли, а не да њиме влада или да га користи за друге потребе. У њега је теоријски интерес толико надмоћан над практичним да за себе слободно може рећи: 'Моје царство није од овога света'. Бити интелектуалац значи ставити истину изнад свих других интереса. Обично у друштву постоје скупина људи чији је једини и искључиви интерес да прикупља, сређује, чува, шири, тумачи критикује и ствара најразличитије идеје, веровања и вредности, то јест разноврсне духовне творевине“ (Шушњић, 2003, стр. 14).

Неоспорно је да интелектуалци имају потенцијално огромну моћ. Међутим, пред њима је избор да буду аутсајдери или интегрисани, ангажовани или издвојени, конформисти или побуњеници, дисиденти или чланови елите, склони критичким погледима или не. Интелектуалац је, стога, термин који са собом носи вредносно бремене: у њега је инвестирано много различитих значења, али није реткост да се користи и као погрда.³ У односу на велики (ако не и највећи) број интелектуалаца који су се определили за улогу стручњака-најамника, који своје знање продаје на тржишту интелектуалних услуга, позив интелектуалца претпоставља тражење истине, рационалну сумњу и критичку аргументацију. Дакле, позив „интелектуалац“ обавезује, стога је етика интелектуалца, пре свега, етика позива. Интелектуалац мора бити ангажован и мора делати у сврху откривања истине, оне „голе непријатељске“, како нас учи Шопенхауер. И управо се и у томе најбоље може видети разлика између интелектуалаца и интелигенције. Интелектуалац тражи истину, улаже своју животну енергију у то да схвати каква је реалност. Интелигенција, посебно данас, најчешће „истину“ сматра нечим сувишним, занемарује је. То је само препрека, сметња, ентропија. Истина и потрага за њом су неделотворни, скрећу с оног главног, стога су они према научној истини равнодушни. Зато нам је данас више него икада потребна критичка свест, о свету у коме живимо, али и о нама самима. Критичка свест у виду својеврсног критичког хуманизма у целокупном практичном делању, а то, пре свега, претпоставља оно што је својевремено Грлић ставио у средиште етике позива „данас је важније него икад раније да човек стоји иза сваке своје речи“ (према: Кучинар, 2012, стр. 325). У вре-

3 Народна изрека каже: нема веће будале од ученог човека.

мену када доминира друштвено потонуће, и када лаж и њен скривени облик обмана важе за истину, када беда удара на све бројнија врата, социјална неправда бива све дубља и шира, а спољашње и унутар системско насиље у име демократије расте – наведено гледиште постаје категорички императив првог реда и има ослободилачку функцију. Постаје својеврсно дело. Могли бисмо на крају овог дела, као одговор на питање *интелектуалац шта јесће и шта ди шредало да буге?* закључити: интелектуалци припадају посебној друштвеној групи која, иако номинално нема стварну моћ, позвана је да у име универзалних и хуманих вредности креира и бори се за праве људске вредности у свим областима друштвеног живота од политике до културе, али и да сведочи својим делом.

ИЗДАЈА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА — КАКО И ЗАШТО?

Француски мислилац Жилијен Бенда објавио је 1927. године есеј под насловом *Издаја интелектуалаца*. У том есеју Бенда пише о својим савременицима, интелектуалцима који су се одрекли улоге бранитеља универзалних вредности. Уместо тога, постали су острашћени заступници националних, расних или класних идеја, као и екстремизама који са њима иду. По Бенди, напуштене су идеје идеализма и хуманизма, да би их замениле идеје утилитарног реализма. Интелектуалци, Бенда је добро запазио, не могу спречити зло, али га могу делегитимизовати, могу на њега указивати, могу га назвати злом. Снага интелектуалца је у непристајању и немирењу, у разобличавању нехуманог. Међутим, тај чин побуне међу интелектуалцима све је ређи, новац је и овде однео победу. Бендина анализа је и данас актуелна, чак у интелектуалној сфери, стање је много горе, јер се битно разликује разлог издаје. Интелектуалци дога доба, ту врсту издаје, најчешће су чинили из убеђења, тада су они били независни и служили су свом дару, опсесији. Издаја савремених интелектуалаца је другачија. Она је, како би се рекло, пиљарска, служи само личној користи, њома не господаре идеје, већ само хладна калкулација у чијем средишту су новац и глад за публицитетом. За долар или евро више, за који минут у медијима, интелектуалци продају душу ђаволу, или ономе ко понуди више. На сваком сегменту где се појављује новац, од политике до економије, па и културе, видљива је интелектуална издаја са трагичним последицама. Интелектуалци су тако, како тврди Дијего Фузаро, постали „пси чувари власти“⁴ односно „свештеници разочарења“ (Пјер Бурдије).

Откуд ова и оваква трагична посрнућа интелектуалаца данас, шта је основни и најчешћи разлог да интелектуалци у тешким временима лако губе душу и продају је ономе ко нуди више. Могли бисмо навести два основна разлога издаје интелектуалаца: *заводљивосћ њудлицийейта* и *заводљивосћ*

новца. Заводљивост публициитета, посебно за оне који то у младости себи нису могли да приуште (било путем спорта, резултата у образовању, култури, итд.) има магичну моћ, а до њега се тешко стиже ако нисте на страни естаблишмента. Динамиком популарних медија која све више влада јавном сфером модерних друштава, дошло је до замене интелектуалаца медијским личностима. Поједини интелектуалци блиски власти, данас, у доба спектакла, имају статус поп-звезда, јер вешто, на медијској позорници заступају интересе, владајуће номенклатуре. Интелектуална сервилност је сада на високој цени. Њима је омогућено свакодневно гостовање у медијима, где као „експерти“ и свезнајући аналитичари фабрикују идеолошки високопарне шарене лаже. Несметано делују у простору *мејнстрима* („главног тока“), отворено заговарајући тезу да он „нема алтернативу“. Интелектуалце, који раде у интересу светског корпоративног поретка и које се у интересу тог суверена у локалним режимима „меке окупације“ устоличују као компрадорске по улози, Кљакић назива *корисним идиотима*. „Корисни идиот“ (*useful idiot*) изведеница је од грчког значења речи *идиот*, а указује на „свакога ко је суштински неупућен у послове од значаја за заједницу, ко се не бави политиком због заједнице, јавног интереса и општег добра, него послове од јавног интереса обавља искључиво због себе, изван заједнице и у властитом интересу“ (Кљакић, 2011, стр. 30). Дакле, основна улога и задатак тих и таквих локалних интелектуалаца је да сервисирају, бране и одржавају режим „меке“ окупације.

Други основни узрок интелектуалне издаје везан је за голу егзистенцију. Интелектуалци, поготово они који су везани за академске институције или институте, живе (релативно) све горе и неизвесније. Систем им је одузео егзистенцијалну сигурност коју су некада имали и тим лакше спроводи контролу и дисциплинује их. Академским интелектуалцима се никада није пресипало, али су некада имали осећај скромне сигурности која им је давала осећај слободе, имали статус и поштовање у друштву. Данас је и универзитет присиљен да се (великим делом) самофинансира и изложен је тржишту, слично осталим деловима друштва. Радно место или опстанак катедре више није сигуран и створен је амбијент у коме интелектуална елита мора „просјачити“ новац или од државе, или од приватног сектора, а онда у складу са давно изреченом народном мудрошћу: *која је молиши није*

- 4 Сматрајући да се по први пут у западној историји дешава да знање и култура постају органски део власти, Фузаро пише: „Данашњи интелектуалци су конформистичка класа: крећу се као рибе у јатима, пратећи струје политичке коректности и једино дозвољене мисли. У њиховом конформистичком и послушничком профилу проналази доследну систематизацију онај недељиви спој једино дозвољене мисли и политичке коректности у којем се кондензује надградња данашњег анималног царства духа“ (Фузаро, 2015, стр. 44).

īа срдиїи, коїа је молиїи, њему је служиїи. Ту почиње и ту се завршава прича о интегритету, а почиње прича о посрнућу и интелектуалној корупцији. Чини се да је то најбоље антиципирао и исказао Лазаревић, чије размишљање се првенствено односи на разлог издаје интелектуалаца након Другог светског рата, али наравно важи и за сва времена. „Глад и страх, два верна пратиоца сваке револуције, бацају свет у моралну беду. Онај прави свет тада гине у грађанском рату, други се стрељају као 'издајници' и тако даље, трећи труле по тамницама, а остаје жив само олош и по површини се налази само шљам. После толиких 'сеча кнезова' почињених од 1941. нарочито од 1944. у јесен, од стране свих могућих непријатеља, остала је фурда која се продаје по што се хоће: као 'рестлови' и као ђубре“ (Лазаревић, 2007, стр. 160–161).

Такође, један од разлога нестанку правих интелектуалаца јесте и масовна хиперпродукција образовања. Сведоци смо хиперпродукције високо образованог становништва, нарочито доктора наука, које неминовно доводи до професионализације интелектуалаца, претварањем у техничку интелигенцију ограничену на уско специјализоване области (*фахиџиоїи* – Љ. Митровић) и без критичке улоге, а понекад и са упитним компетенцијама. Наша политичка, културна и економска сцена препуна је оних које Слободан Јовановић идентификује као полуинтелектуалце. „Полуинтелектуалац је болесна друштвена појава, која је обелоданила две чињенице: да културни образац представља неопходну допуну националног и политичког обрасца, што се нарочито осећа онда када утицај та два обрасца стане слабити; да школа која се ограничава на давање знања, без упоредног васпитавања карактера, није у стању да спречи појаву таквог друштвеног типа као што је полуинтелектуалац“ (Јовановић, 2005, стр. 51–53). Дакле, у временима разарања темељних вредности, педагогијом релативизма, једнакошћу и равноправношћу различитих облика изражавања, те бркањем компетенција и снага, интелектуалац има још једну једину могућност да се подређује моћи и да слави онога који га покорава, то је управо оно што Фулер назива „доктрина прљавих руку“. Нема сумње да повећање броја „интелектуалаца“ у савременом друштву, нарочито оних који су плаћени да мисле, буди сумње да ли индивидуални интелектуалац као независни глас уопште више постоји. На њих се може применити метафора издаје интелектуалаца, који се одају прављењу неистина и служења неистини, „било због користољубља, било због жудње за моћи или обичног људског кукавичлука“ (Видојевић, 2003, стр. 151). Издају интелектуалаца најчешће прати и лукративни моменат, тако да то није више само живот у лажи, већ и живот у раскоши која је последица титула и награда задобијених издајом истине.⁵ Дакле, можемо бити сагласни са Шушњићем који песнички надахнуто констатује: „Велика издаја интелектуалаца догодила се и увек се догађа када

они изневере и посве напусте универзалне идеје, веровања и вредности у корист посебних идеологија, норми и интереса: ни сами нису свесни колико много је њихова сопствена вредност тиме умањена, колико то угрожава духовно заједништво људи, до ког степена је читав свет учињен ружним и бесмисленим. Они су издали свој духовни позив, који је много више од пуког занимања или струке, и прекинули везу са традицијом непристрасног мишљења и закључивања која је развијала самосвест о ономе што је заједничко људском роду. Престали су да буду интелектуалци, а постали идеолози расе, класе, нације, странке: ткачи духовне паучине. Не живе духовно у политичком животу, него политички у духовном животу. Живи су доказ да се гаси једно време великих идеја и личности и започиње доба ситних послова и безочности“ (Шушњић, 2015, стр. 425).

ИЗДАЈА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА ПОЈАВА ДУГОГ ТРАЈАЊА — ОСВРТ НА СРБИЈУ

Кључно питање овог чланка јесте питање одговорности интелектуалаца за збрку у историјској самосвести српског народа. И на први поглед у српском досадашњем трајању може се уочити једна правилност: *контиинуишеи дисконтиинуишеи*. Прекиди у континуитету у историјском трајању српског друштва⁶, којих је било превише, некад спонтаних некад планских (најчешће споља организованих) стварају шупљине у историјској свести које се организовано („организованим лагањем“) попуњавају новим садржајима. Реч је о ревизији историје, „промени свести“, којом се урушавају стари традиционални обрасци духовности, а стварају нови, својеврсни „мелези“ као мешавине туђе и традиционалне културе. Наравно, у овом процесу (пројекту) кључну улогу имали су „интелектуалци“. Овом приликом осврнућемо се неке од примера издаје српских интелектуалаца.

- 5 Черчилу се приписује изрека: „Ко у младости није револуционар нема срце“. Ко је у познијим годинама и даље револуционар нема памети. То управо илуструје социолог средње генерације у Србији који је у младости о себи написао: „Случајно сам се родио ту, случајно сам завршио основну школу ту и ту... и тако редом до факултета, али сам намерно изабрао да будем слободан. И у то време он је био слободан, антиглобалиста, писао надахнуто и имао уверења за које се борио. Међутим, 'слободно' је изабрао да буде председник управног одбора једне јавне медијске куће, спојивши медијску популарност (врло често коментарише дневно-политичке догађаје) и материјалну корист и наравно његова оштрица критике је негде ишчезла“.
- 6 Овом приликом помињемо најзначајније: турско освајање и дисконтинуитет српске државности, Вукова и Доситејева реформа када световност замењује светосавље; југословенство и даље одрицање од српског и покушај стварања југословенског идентитета, комунистички дисконтинуитет и активно богоборство у виду антитеизма посебно усмереног ка православљу, итд.

Посебно ће се тај процес (пројекат) дешавати на прелазу из XVIII у XIX век, а његови главни протагонисти били су Вук Караџић и Доситеј Обрадовић, реформом језика и просвете, иза којих је стајала Аустроугарска, а чији је основни циљ био дисконтинуитет са претходном културом ствараном на старословенском језику и, наравно, одвајање од Русије. На то ће посебно указати Владимир Вујић, један од неоправдано потиснутих српских интелектуалаца, који ће уједно на примеру Доситеја и Светог Саве, показати два пута који стоје пред српским интелектуалцима. „Два велика симбола су та два бекства: за манастир и из манастира. Прво бекство, Савино, зачело је овај духовни правац којим се засновала христологија као узор живљења; друго бекство зачело је онај духовни правац којим се засновао рационализам“ (Вујић, 2013, стр. 65). Дакле, прави пут је пут жртве за народ, а жртву прати љубав, и то су они истински интелектуалци. Дакле, Растко се одриче угодног земаљског живота, постаје монах Сава и креће путем жртве за свој народ. Обрадовић се одриче жртве и монашког живота и креће путем земаљских задовољстава и земаљске славе.

Једна од највећих историјских грешака по српски народ, са трагичним последицама, за коју су опет најодговорнији српски интелектуалци, била је стварање Југославије.⁷ Уместо да након Првог светског рата, на крилима победника, заокруже своју државност и реше своје национално питање, Срби су прихватили и најодлучније се залагали за југословенску идеју, одричући се своје националне посебности, постајући, у највећој мери, много више од других југословенских народа, Југословенима. Све је почело када је већи део српске интелигенције запљуснуо талас југословенства, па је подржан став Скупштине Краљевине Србије од 7. децембра 1914. године, да је ратни циљ ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца. Тада су положени темељи чудесне српске самоуништавајуће идеологије. Та идеолошка и национална погибелъ ће се снажно манифестовати већ у другој години Првог светског рата, око непотписивања Лондонског пакта (којег су Срби одбили ради спасавања Хрвата и Словенаца). Тешко је рационално схватити и објаснити разлоге овог, испоставиће се, за Србе трагичног историјског промашаја. Боље од многих друштвених „мислећих глава“, чини се да је то схватио и објаснио Јован Дучић. Један од најзначајнијих српских песника у својим оценама југословенства јасно је указивао да ни Илиризам Гајев ни Југославизам Штросмајеров нису ни по чему били ни осећање народне солидарности са Србима ни иредентистички покрет са Србијом и Црном Гором за некакву будућу заједничку државу, на рушевинама Хабсбуршке монархије, већ да је то је била политика Беча и Ватикана обучена у један веома заслађен, и тобож романтичан,

7 О томе између осталог видети и у раду: Анђелковић, П. (2018). Југославија, највећа српска ухронија. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 48 (4), 251–270.

национални идеализам. „Али српски народ није знао да ће у новој држави постати странцем у својој сопственој кући. [...] У свом словенском и патријархалном схватању крвне и расне везе, он није веровао да ће се у тој кући наћи међу завереницима против свих његових заветних светиња, међу дојучерашњим туђим војницима, које је он побеђивао, да га они затим оклеветају и обешчасте међу европским народима у чијој је средини он дотле био и велик и славан... Југославизам је био странпутица и беспуће, вратоломија и самоубијство“ (Дучић, 2002, стр. 36). Историчар и академик Драгољуб Живојиновић у интервјуу за мајску *Геополитику* 2012. године говори о српским интелектуалцима који су учествовали у стварању Југославије и каже: „Нажалост, многи од њих су били праве 'замлате'. Неки су били истински умни људи, као на пример Слободан Јовановић и Јован Цвијић, али нису препознавали политичку реалност, или су можда погрешне идеје ширили под утицајем интереса супротних српским. Тако су тврдили да су Срби, Хрвати и Словенци исти народ са различитим именима, а заборављали су на њихове различите културе, историјске традиције и религије, чиме су обманули народ и државнике који су их следили. Зато српске интелектуалце сматрам једнако одговорним колико и Пашића и престолонаследника. Нико од њих о уједињењу није питао српски народ, који је добро осећао да срља у творевину супротну српским интересима. А ни генерала Живојина Мишића, који је регенту Александру предлагао: 'Ми на једну, а Хрвати на другу страну' нису послушали“ (*Геополитика*, 2012).

Наравно, било је и оних искрених и патриотски орјентисаних интелектуалаца који су учили и се јавно се супротстављали овом погубном за српство, тренду, колонизације домаће културе. У чланку под називом *Ми њосијајемо колонија сѣране књије* који пише 1932. године Црњански између осталог каже. „Менталитет идућих покољења, да не говоримо о садашњем, ствара се на основу туђе књиге у туђинској атмосфери“ (Црњански, 2012, стр. 18). Црњански убрзо постаје свестан колико је колонијализам узео маха и укоренио се у свим структурама и стога тим поводом каже: Свакако против послератног нашег снобизма ништа се не може. Као ни против цинизма наших издавача и корумпираности самих људи од пера“ (Црњански, 2012, стр. 19). Његов закључак је да је преко таквих културтрегера Беч наставио да влада Србијом. „Бечки двор наставио је да влада из гроба, ширећи преко својих културтрегера, преко левих и десних 'Еугена'. Еуген, то је инкарнација франковлука мржње на Србију, мржње на све што је народно, а нарочито сеоско, наше сељачко“ (Црњански, 2012, стр. 18). Сличне тврдње, посебно када је реч о Београдском универзитету, по природи ствари „расаднику“ интелектуалаца, износи и Драган Крстић, који образлаже тезу о окупацији Београдског универзитета од стране масона. О томе како су српски интелектуалци постали робови страних идеја пише тајно у свом днев-

нику који је водио од 1960. до 1975, и у коме указује на тај континуитет дисконтинуитета српске интелигенције од „србског становишта“, како би рекао Црњански. „Практично у међуратном периоду на Универзитету није могао бити изабран нико уколико није био масон, или за кога масонска организација није дала сагласност, а она се могла добити само ако кандидат није устајао против масонских утицаја у друштву, или ако је кандидат за чланство у масонерији“ (2015, стр. 43).

Нови континуитет у дисконтинуитету удаљавања од српског идентитета и саучествовања дела српских интелектуалаца у том чину имамо доласком комуниста на власт. Из академије су протерани српски патриотски оријентисани интелектуалци попут Владимира Велмар-Јанковића, Слободана Јовановића, Милоша Црњанског, Владимира Вујића и многих других. О Милошу С. Милојевићу се ћутало (као и углавном данас), као и о Николају Велимировићу, док је Јустин Поповић био под сталним надзором. „Академију су окупирали бивши политички комесари, Дедијер, Ћосић, Антоније Исаковић и др. Чијим утицајем су масонски утицаји при избору у звања замењена политичком припадношћу. „Недуго после Првог светског рата Цвијић и други су приметили да је Београдски универзитет изгубио своју интелектуалну аутономију, да је изгубио свој стваралачки замах и да је постао расадник репродуктивних туђих идеја. За разлику од периода пре тог рата, када је Универзитет био посвећен сопственој култури, када се страним културама бавио као извором информација, и када је стварао оригинална и изузетна дела, у послератном раздобљу почеле су да се јављају голе репродукције страних извора [...]. Са интелектуалног становишта то је значило преовлађивање менталитета медиокритета“ (2015, стр. 41). Српски интелектуалци су деценијама доказивали своју оданост владајућој идеологији, борећи се против „великосрпског национализма“, учествујући тиме у разградњи српског националног идентитета. Борбени антитеизам је посебно угрозио традиционалну верску духовност, која је била једна од кључних елемената српског идентитета. И на примеру језика такође, можемо видети једну од највећих издаја српских интелектуалаца, у издаји српског (ћириличног) писма. Та издаја интелектуалаца међу Србима огледа се у томе што су они који су највише задужени, а једини и професионално плаћени за неговање и чување српског језика и српског писма (ћирилице), помогли комунистичкој власти (а то се наставља и данас) да се српској азбуци одузме суверенитет на начин који не постоји ни у једном европском, али и светском, језику кроз увођење другог (туђег) писма као алтернативног.

Даљи континуитет у издаји српских интелектуалаца може се видети при крају прошлог века кад су се комунисти већим делом прерушили најпре у социјалисте, потом у мондијалисте и наставили даљи ток раздијања духовног јединства Срба. Издаја је ишла тако далеко да су неки од њих и призи-

вали и бомбардовање сопственог народа. У зборнику радова са научног скупа *Интелигенцијалци у транзицији* Тркуља класификује српске интелектуалце крајем XX века као: хушкаче – оне који су служили агресивној политици ауторитарног режима и пружали стручни оквир његовим одлукама; профитере – оне који су у дешавањима видели прилику за личну корист и апанаже било од ратних или антиратних лобија; политиканте – оне који су ушли у политичку арену било као лидери странака, било као легитимизирајући фактор различитих политика; мисионаре – пратећи Антонићеву дефиницију горљивих критичара српског национализма; рутинере – они који гледају своја посла верујући да се ништа не може променити; алтернативце – ангажовани на паралелној сцени удружења, синдиката и других покрета; те емигранте. Тркуља вапи за јачим утицајем критичких интелектуалаца који би требало да постану саветници друштва и „креатори нове државне политике која ће неговати слободан дух, право на супротно мишљење, толеранцију и право људи да се удружују ради остваривања културних и других потреба; да нам отворе путеве изласка из беспућа“ (Тркуља, 2003, стр. 343). Под утицајем мондијалиста са „демократском револуцијом“ издаја се и даље наставља посебно формирањем прозападне „вазалне интелигенције“. Наравно, увек је било и биће и оних попут Миланковића, Црњанског, Михаила Ђурића, Николе Милошевића, Антонића, Ломпара, Ковића и других који су имали и снаге и моралне одговорности да дођу у сукоб са општим кретањем и да се „одмакну од пуног чанка“. Дакле, на основу овог кратког увида јасно се може видети одговорност српских интелектуалаца, замаскираних академијама, наградама, комисијама, жиријима, за „магистралу пропасти“ којом је српски народ поодавно кренуо и којом и даље са све већим убрзањем иде ка општем (демографском, културном, економском...) самоуништењу.

КА ЗАКЉУЧКУ

*Свирам Тишу, свиро сам и Дражи,
Које треба, нека ме њоштражи
Апокрифни епитаф*

Криза у којој смо се нашли, и о којој, са свом озбиљношћу, можемо говорити о близини свенародне пропасти, свакако је криза и интелектуалне елите, од које се очекује да у озбиљним, пресудним временима (а ова су управо таква), да свој одлучан допринос тражењу излаза. Међутим, код нас већина оних од којих се очекује да треба да проговоре или ћуте или су се прикључили „главном току“. Разлога има много: од жеље за медијском популарношћу до егзистенцијалног страха пред будућношћу. Медији су, и то није безначајна чињеница, у туђинским рукама, или у рукама оних који раде за

њих, па човек који жели да сведочи истину свог народа мора да буде спреман за медијску маргинализацију и сатанизацију. Наравно, ту и си бројне „невладине“ организације, које су такође под контролом странаца и које будно прате (за то су плаћене) да све буде на линији „главног тока“, и који, као некад политички комесари, сваког ко скрене са задатог правца, медијски линчују. Ипак, ћутање наших мудраца, правих или самозваних, огромно је, постало је гробљанско и опасно, јер српски брод све више тоне. Зато је „време за буђење и узбуђивање јавности! Трагање за алтернативом, „барком спасења“, јер Титаник тоне. Наши аналитичари транзитолози, професионални реформатори „као да живе у заветрини, трагају – како да „закрепе“, окрече брод који тоне, уместо да критичким истраживањима помажу проналажењу пута ка новој обали“ (Митровић, 2012, стр. 46).

Добронамерни странац по рођењу, али Србин по опредељењу, Арчибалд Рајс, који је на свом животном примеру и жртви коју је из љубави према српском народу поднео указао је још двадесетих година прошлог века да основни проблем српског друштва лежи у однарођеној друштвеној елити, тзв. интелигенцији и између осталог каже: „Ваша интелигенција ропски прати сва застрањивања и све глупости такозваног савременог живота, и у томе још претерује подржавајући их“ (2006, стр. 28). Логично питање које следи, да ли је могуће да „странац“ више воли и будем спреман да се замери српској „елити“ и жртвује за Србију од нас који смо Срби по рођењу, а немамо снаге за такву жртву? Којим се то идеалима воде интелектуалци у Србији? Данас се интелектуалци, под снажним утицајем идеологије глобализма, који првенствено промовише индивидуална права, најчешће руководе етиком принципијелних уверења, и стога производе катастрофалне последице посебно када се укључе у политику. Код оваквих „прерађених“ интелектуалаца, утопијска визија и спремност за отаџбинску жртву је сасвим нестала. Бирокуратски апарат је интелектуалце увукао у себе, прерадио, одредио правце њиховог истраживачког деловања и домете критичког мишљења у културним и академским институцијама, у медијима и на факултетима. Данас су интелектуалци најчешће увелико део државног апарата и моћи. Они идеолошки усмеравају друштво и на тај начин доприносе његовој контроли.

У сјајној збирци есеја под називом *Српско клајно*, Милован Митровић уочава једну кобну карактеристику Срба која се огледа у склоности да иду из једне крајности у другу, које су управо узрок друштвених нестабилности и нерационалног лево-десног тумарања. Његова порука је јасна: „[...] историјска зрелост једног народа огледа се у његовој способности да потенцијалну енергију свога 'структуралног клатна' продуктивно преобраћа у кинетичку енергију „историјске спирале“ сопственог друштвеног развоја“ (Митровић, 2012, стр. 16). Међутим, он не констатује само проблем него

трага и за узроком проблема и налази га у српским интелектуалцима и каже: „Српски народ неће бити зрео историјски народ све док његова интелигенција 'свој хлеб једе, а туђу бригу брине', док показује разумевање за најразличитије белосветске марифетлуке, а занемарује најелементарније и универзално верификоване интересе и права српског народа“ (Митровић, 2012, стр. 131). Слично каже и мудри Његош „У туђе олтаре жежу српски тамјан, клањају се и удивљавају туђинству, а српско све пренебрежу“. Ни већих времена, ни мањих људи, примећује проф. Радослав Грујић.

Интелектуалци су тако издали сами себе. А „издаји нема краја. Кад једном издате, нисте завршили – тек почињете“, пише Слободан Антонић. „Издаја је као вирус који се може привремено изоловати, али он мутира, понире и појављује се у току који се не може предвидети“ (Антонић, 2013). Менталитет данашњих интелектуалаца је поданички, јер су се одрекли своје праве улоге. Напредујући, технички систем је и њих прерадио, временом их је успешно институционализовао, тако да су од релативно самосталних субјеката постали апсолутно зависни објекти, плаћени стручњаци, професионалци „на буџету“ (зависни од државе, или међународних корпорација). Интелектуалци данас делују ситничаво и дефанзивно. Они који заступају општи интерес и наступају пророчки готово да су ишчезли. Постали су ендемска врста, која „у траговима“ преживљава на маргини. Српски интелектуалци данас имају нову прилику да у име аутентичне људске истине и правде у постојећим друштвеним (не)приликама одговорно и јасно раздвајају „жито од кукоља“, моћ и слободу духа од духа служења моћнима. Будућност ове земље и овог народа највише зависи од тога да ли ће и у којој мери превладати нова елита интелектуалаца, коју је Солжењицин звао жртвеном. А жртва зависи од љубави, пре свега, према отаџбини.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, П. (2018). Југославија највећа српска ухронија. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 48 (4), 251–270.
- Бенда, Ж. (1996). *Издаја интелектуалаца*. Београд: Социјална мисао.
- Божовић, Р. (2001). *Доминација и оштор*. Београд: Чигоја.
- Видојевић, З. (2003). Смисао позива интелектуалаца. У: Ј. Тркуља (ур.), *Интелектуалци у транзицији* (143–169). Кикинда: СО Кикинда – НБ Јован Поповић.
- Вујић, В. (2013). Повратак Сави Светитељу. У: *Тајна свештосавља*. Београд: Catena Mundi.
- Грамши, А. (1973). *Проблеми револуције: Интелектуалци и револуција*. Београд: БИГЗ.
- Daherndorf, R. (2008). *Iskušenja neslobode: intelektualci u dobima kušnje*. Zagreb: Pro-metej.
- Дучић, Ј. (2002). *Верујем у Бога и у српство*. Београд: Беокњига.
- Лазаревић, Б. (2007). *Дневник једнога никога*. Београд: Завод за уџбенике.

- Живојиновић, Д. (2012). Кажњени веком сопствених заблуда. *Геополитика*, мај 2012.
- Јовановић, С. (2005). *Културни образац*. Београд: Стубови културе.
- Колаковић, А. (2015). *Француски и српски интелектуалци, сарања и ушпицаји (1894–1914)* (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Београд.
- Крстић, Д. (2015). *Психолошке делешке*. Београд: Макарт.
- Манхајм, К. (1968). *Идеологија и ушпицаја*. Београд: Нолит.
- Митровић, Љ. (2012). Структурални карактер савремене глобалне кризе и неопходност трагања за новом алтернативом у свету. *Култура Јолиса*, IX (17), 63–72.
- Митровић, М. (2012). *Српско клаино – љрилози за феноменологију српској друштва*. Београд: Правни факултет.
- Немањић, М. (2008). Интелектуалац. У: Група аутора, *Енциклопедија српској народа*. Београд: Завод за уџбенике.
- Ненадић, М. (2010). Мондијалистичке елите и национални идентитет у доба транзиције (глобализације), *Национални интерес*, 6 (3), 223–248.
- Кучинар, З. (2012). *Из нашеј филозофској животи*. Београд: Плато Боок.
- Фуко, М. (1997). *Надзирајти и кажњавајти – насћанак зајвор*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.
- Фузаро, Д. (2015). Интелектуалци пси чувари власти. *Печай*, 356, фебруар 2015.
- Рајс, А (2014). *Чујте Срби: чувајте се себе*. Београд: Добра књија.
- Црњански, М. (2012). *О национализму и српском сћановишћу*. Београд: Catena mundi.
- Тркуља, Т. (2003). Издаја и аутокомпромитација интелектуалаца у Србији. У: *Интелектуалци у љранзицији* (331–345). Кикинда: СО Кикинда – НБ Јован Поповић.
- Фуко, М. (2011). Разговори са Фуком, У: *Мишел Фуко и аналишка моћи*, Београд: Центар за квир студије,
- Шушњић, Ђ. (2003). Интелектуалци и интелигенција. У: *Интелектуалци у љранзицији* (143–169). Кикинда: СО Кикинда – НБ Јован Поповић.
- Шушњић, Ђ. (2015). *Теорије културе*. Београд: Завод за уџбенике.

Електронски извори

- Антонић, С. (2018). *Ојслужујућа инћелиенција*, <https://stanjestvari.com/2018/06/26/antonis-opsluzujuca-inteligencija/>. Приступљено: 17. децембра 2019.
- Антонић, С. (2013). *Нормализација издаје*, НСПМ, <http://www.nspm.rs/kolumne-slobodana-antonica/normalizacija-izdaje.html>. Приступљено: 17. децембра 2019.
- Кљакић, Љ. (2011) *Корисни идиоти и колајс Срдије*. Фонд Слободан Јовановић, <http://www.slobodanjovanovic.org/2011/02/23/lj-kljakic-korisni-idioti-i-kolaps-srbije/>

ПЕТАР М. АНЂЕЛКОВИЋ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

HARD TIMES AND/OR WEAK INTELLECTUALS?

Summary

The old folk wisdom teaches us that there are no hard times, but only weak people. There is no doubt that we live in difficult times, dubbed as "times of trial" by Darendorf. The times that Shakespeare characterized as "The time is out of the joint!" The responsibility of intellectuals is to speak the truth and reveal lies, Chomsky warns. Instead, some intellectuals, if not much of them, in Serbia, under the influence of neoliberal ideology, succumbed to the spirit of trade fundamentalism, commodification (comfortably placed in steering boards and various organizations), and academic careers. Best of all, it can be seen in this case rather than dealing with important national issues, to be the "carriers of synthesis" (Karl Manhine), to rescue a sinking ship, most sociologists prefer to define specific issues (scrub the fish deck while the ship sinks), either for the sake of mercy, either because of desire for power, or ordinary human cowardice. And among the Serbian intellectuals, as well as in the world, the scythist positivism dominates, which led to "disciplined chaos", the dominance of the analytical mind, and the emergence of "serviceable intelligence" (АНТОНИЋ). Do we, Serbian intellectuals, are sufficiently aware of the fateful moment that we are facing and the far-reaching consequences that are occurring?

The purpose of this paper is an attempt to explain the role of intellectuals, especially sociologists, in the general collapse of Serbs. The dignity of this country and of this people depends largely on the extent to which the new elite of the sociologist will prevail, whom Solzhenitsyn called the sacrificial? And the sacrifice depends on love, first of all towards the fatherland. The mentality of today's intellectuals is submissive. They have given up their true role. By advancement, the technical system has also processed them, it has successfully institutionalized them over time, so that they have become absolutely dependent objects, paid experts, and professionals on a budget (dependent from state or international corporations) from relatively independent entities. Intellectuals today seem petty and defensive. Those who represent the general interest and come out prophetically are almost gone. They have become an endemic species, which "survives" in the margins. Serbian intellectuals today have a new opportunity to, in the name of authentic human truth and justice in existing social (in) circumstances, responsibly and clearly separate „corn from the chaff“, power and freedom of spirit from the spirit of serving the powerful.

Keywords: Serbian society; the world we live in; survival of the people; intellectuals; the role of a sociologist.